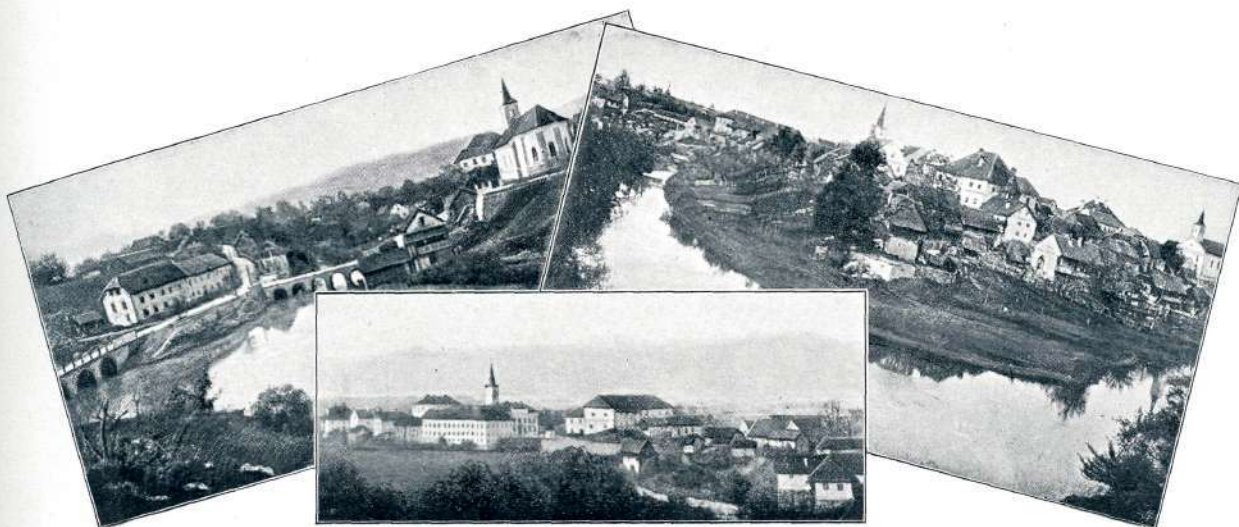




ČRNOMELJ

Književnost.

Vaška kronika. Spisal Ivan Lah. V Ljubljani 1907. — V urnejšem tempo kakor kdajkoli se odigrava življenje in umetnost naših dni. Zato ne procvita v leposlovju obširna epika, ampak aforistična fizika, ne monumentalni roman, ampak pittoreskni feuilleton. Eden najmlajših celo zastavi pero, da nam v umetniški prozi začrta „kroniko“. Pa ta najmlajši po peresu in pisavi ni kronist, temveč dolgočasen parleur. Zavoljo hvalevrednega takta ga poslušamo, a sprijazniti se ne moremo z njegovimi epičnimi manirami. Dandanes se nam hoče kratkih in krepkih stavkov, svežih kakor cvet, ki se je komaj izvil iz popka. Hoče se nam besedi, ki v njih kipi gorka misel in srčna kri. Hoče se nam umetnosti, ki se je z odločnim korakom ločila od formalističnega impresionizma, ter zahteva drzno v vsakem stavku idejo, v vsaki besedi umetniški blesk in sijaj. Morebiti je ta princip edino pravi, ki nas more dovesti k formalno in idealno dovršenemu modernemu klasicizmu. Lah je vsepreveč dolgovezen in prepočasno mu teče misel, da bi mogel na to pot. Kaj najdemo pri njem? Lepo množico vročih besedi, a brez blesteče dramatike v slogu in brez ognja in plamena v ideji. — Ako je res, kar trdi Hello, da je slog eksplozija umetnikovega bistva, potem Lah ni umetnik. Berimo uvodno „Vas“. Očividno je hotel pisatelj v njej na dan s svojim stilom in svojo originalno tehniko. Pa kak stil je to, ko vsak stavek celotno zazvení v disharmoniji? In kaka tehnika, ko črtica nima ni srca ni obisti? Ena novela pa je v „vaški kroniki“, ki nam izsili pozornost: — „Gura in sinovi“. Ako bi jo čitali samo, potem bi verjeli v pisateljevo moč. Ustvaril je v nji tipe, ki jih ne srečamo na vsakem izprehodu. V teh junakih pólje kri in volja in sila, to so ljudje, ki jih je ustvarila fantazija v trenutni močni ekstazi. Žal da tudi v tej noveli ni znal Lah ustvariti sloga. Premoljen je jezik njegov, in poda se mu le tedaj, ko riše kmečko trubadurstvo. Omenili bi izmed sester

novelic še — „Bernarda“. Ne morebiti zato, da bi pričal o talentu ali netaletu mladega novelista, ampak kot zgled, kako se moderni, vedé ali nevedé, povračajo k romantiki in njenim umetniškim zablodam. Naš ideal pa ni niti povrat k romantiki niti moderna dekadentna umetnost. Želimo si povsod in predvsem v umetnosti zlatega pomladnega jutra, ko zakipi življenje v blesku in sijaju tako mogočno in veličastno, kakor tisti hip, ko je stvarnik prvič vzbudil zemljo v zelenje in življenje. Mlada in lepa, zdrava in resnična bodi naša umetnost! — „Vaška kronika“ nam še ne priča, da je zasvitalo jutro. *Ant. Erjavec.*

Knjige društva sv. Jeronima za 1. 1907.

Znano hrvaško društvo sv. Jeronima, ki je namenjeno prosveti kmečkega in obrtniškega stanu, je izdalo lansko leto za svoje člane šest lepih knjig. To je največje število knjig, kar jih je društvo v enem letu izdalo. Knjige so vredne, da si jih bolj natanko ogledamo.

1. **Život sv. Pavla.** Napisao dr. Rudolf Vimer, kr. sveučilišni profesor. 8^o, str. 270. — Čeravno društvu ni smoter, da izdaja knjige pobožne vsebine, vendar je izdalo že več takih knjig. Omenjam vzorno napisani „Život svetaca i svetica božjih“ od doktora Fr. Ivekovića, ki obsega v dvanajstih snopičih življenje svetnikov v poedinih mesecih, potem tri knjige nadškofa dr. J. Štadlerja: „Život gospodina Isusa Krista“, dr. Pazmanov: „Život blažene Djevice Marije i svetoga Josipa“ in pa molitvenik Kanižličev: „Razgovor s Bogom“, kateremu je težko najti premca. Tudi „Život sv. Pavla“ bo mnogo koristil narodu, ker je v njem obsežen lep del zgodovine krščanstva v prvem veku in ker je nenavadno in vsestransko delovanje apostola narodov pač vredno, da ga ljudstvo bolje spozna. Pisatelju se je posrečilo, da je prav poljudno in prikupno napisal najvažnejše zgodbe iz življenja tega

krščanskega velikana. V prvem odseku nam je opisal njegovo mladost do izpreobrnitve, v drugem očrtal njegovo življenje do prvega potovanja, v tretjem, četrtem in petem nas je seznanil z najvažnejšimi dogodki njegovih treh apostolskih potovanj, v šestem nam pripoveduje zanimivosti iz njegove sužnosti, a v sedmem nam kaže njegovo delovanje, ko je bil zopet prost, in zadnje dneve njegovega svetega življenja. Pisateljevo pripovedovanje čitateljem pojasnjuje lep zemljevid, v katerem so začrtana vsa tri Pavlova potovanja.

2. Hrvatska pjesma. Izbor umjetnog pjesništva za puk. Uredio i uvodom popratio Josip Milaković. 80, str. 263. — To je prva knjiga pesem, katero je podalo društvo sv. Jeronima svojim članovom. Hrvaški narod je, kakor malokateri drugi, pesniški narod, in zato ga bode ta zbirka gotovo razveselila. Nekateri so imeli pomisleke zaradi te zbirke, ali gotovo je, da bo narod vesel te knjige. Gradivo je skrbno izbrano, najprej so rodoljubne pesmi (str. 25—103), potem slede pesmi o Bogu in veri (str. 103—151), in na završetku so različne pesmi iz ljudskega življenja (str. 151—257). V zbirki so razvrščene razne pesmi šestinšestdesetih hrvaških pesnikov, od najstarejšega hrvaškega umetnega pesnika Marka Marulića (umrl l. 1527.) do danes. Hrvaški narod je lahko ponosen, ker je l. 1901. slavil štiristoletnico svojega umetnega pesništva, a s svojo narodno pesmijo kot malokateri drugi zaslovel po celem svetu. Jožef Milaković, znan hrvaški pesnik, je zbirko srečno priredil in napisal tudi zanimiv predgovor. Naša družba sv. Mohorja je izdala sicer že več pesmi, in za letošnje leto prireja svojim članovom lepo darilo: Izbrane Gregorčičeve pesmi, vendar ne bi škodilo, ko bi priredila morda čez nekoliko let kratko antologijo slovenskega pesništva.

3. Poučni razgovori. 80, 108 strani. — Prvo knjižico te zbirke so dobili člani lansko leto, a osnovana je ta zbirka zato, da dobe čitatelji v roko kratke, poljudno napisane podučne spise iz raznih strok, ki čisto več koristijo kakor cele knjige. Teh mnogi ne bero, a kratek članek vsak rad prebere. Tudi v tem zvezku je zbranih več koristnih člankov. Že naslovi sami povedo vsebino. Učitelj Kvirin Broz poučuje kmeta, kako naj pazi, kako seme da seje. Drugi učitelj Miroslav Galović je napisal spis: „Pre-rana ženidba i udaja“, ki je prav primeren za Hrvate, kjer je zgodnja ženitev v navadi. Deklice, ki so komaj šolo zapustile, se može, a ravnotako mladenči takoj po osemnajstem letu. Večkrat se pripeti, da slavi ženin danes ženitnino, a jutri odide za tri leta k vojakom. Pri nas je glede tega mnogo bolje. Pisatelj je podal preprostemu narodu zlatih nauk, ki naj bi si jih živo zapisali v srce. — Naš rojak živinozdravnik Ed. Engelman, ki je preteklo leto za člane društva sv. Jeronima spretno priredil dobro Steuertovo knjigo: „Kako je susjed Razumović gojio svinje“ je napisal za to knjigo temeljit spis: „Mjehurasti crv i tročlanasta trakavica“. Pravnik dr. A. pl. Marković, ki je za društvo napisal iz lastne sodne izkušnje že več prav koristnih spisov, poučuje v članku: „Zakleti novci“ narod, naj ne veruje ciganom, ki so že mnogo ljudi goljufali, ker so jim rekli, ba bodo vzdignili skriti zaklad. Ravnotako je poučen tudi njegov članek: „Pazi, što kupuješ“, kjer zopet svari čitatelja, naj se ne da preslepiti raznim goljufom, ki mu ponujajo

večkrat za majhne denarje ukradeno stvar. Dv. V. Čebušnik podaja v spisu: „Pčelarske mrvice“ čebelarjem nekoliko prav praktičnih poukov. Lepo vrsto spisov dovršuje članek urednika F. Rožića o stoletnici hrvaškega domoljubnega pesnika Tomaža Blažeka, ki seznanja čitatelja s tem vzornim hrvaškim domoljubom, katerega ime se je že precej pozabilo. Naj bi lepi nauki, katere je podalo društvo sv. Jeronima v „poučnih razgovorih“, pali na rodovitna tla in obrodili stoteri sad.

4. Što znanost pripovijeda o narodnom gospodarstvu. — Napisao dr. Franjo Milobar. 80, str. 228. — To knjigo bode večkrat prav koristno rabiti ne samo poljedelec, nego tudi marsikdo drugi, ki želi po temeljitejšem znanju v socioloških tvarinah. Pisatelj v splošnem delu poljudno razlaga osnovne pojme in njega bistvene dele, potem pa praktično razpravlja o narodnogospodarskih potrebah, organizacijah in reformah. O takem predmetu ni lahko poljudno pisati, pisatelj se je trudil, da bode knjiga vsakemu čitatelju razumljiva, pa se mu je to tudi precej posrečilo. Mnogo zlatih zrn je v lepi knjižici.

5. „Danica“. Koledar društva svetojeronimskega za prijestupnu godinu 1908. 80, str. 234 (tiskano 43.000 iztisov). — „Danica“ je še danes najbolj razširjen in urejen hrvaški koledar. Tudi letos je zabavno-podučni del „Danice“ prav zanimiv in raznovrsten. Na prvem je ognjevit pesem urednika Ferde Rožića: „Slava Zrinskome, slava Frankapanu“. Njegov je tudi spis: „Smrt Petra Zrinskog in Krste Frankapana“, v katerem se pripoveduje življenje in smrt teh dveh narodnih mučnikov. Spis pojasnjuje sedem zanimivih starih slik. Povest nadarjenega, a prezgodaj umrlega Ivana Lepušića: „Žrtve“ odkriva zopet prav nevarno rano narodnega življenja, namreč pravde sorodnikov zaradi delitve posestva. Pravdo podpihuje vaški starešina Gjukan, ki ima od medsebojnega prepira največ koristi. Župnik Jožef Šafran, kateri vsako leto napiše za „Danico“ več krajsih poučnih spisov, in ki oestro obsoja in prav poljudno opisuje najbolj razširjene narodne napake in razvade, je priobčil zopet dva spisa: „Kako se drva traju?“ in „Što nas uče doseljenice?“ Prav primeren je tudi spis istrskega učitelja Ivana Mahulje: „Gospodarsko-trgovačka društva“ (konsumne zadruge). Mladi pesnik V. Gjurin opeva v štirih pesmih pod naslovom „Prigorčice“ zopet svoj lepi rojstveni kraj, hrvaško Primorje. Dr. A. Marković, s katerim smo se seznanili že v poučnih razgovorih, je posvetil „Danici“ tri poučne spise: „Kolcem i nožem“, „Kako je susjed Joža nastradao“ in „Stara pripovijest“. Milan Zjolić je opisal življenje in delovanje najbolj plodovitega hrvaškega skladatelja Ivana pl. Zajca, ki je lani slavil svojo sedemdesetletnico. Dr. Milan Šenoa, ki vsako leto opiše v „Danici“ del hrvaške domovine, je opisal prav zanimiv kraj „Od Plitvica do Dalmacije“. Dr. Rudolf Horvat je opisal glasovito božjo pot Matere božje v Aljmašu pri Oseku. B. Krčmarić opeva na narodni način, „kako Hrvati biraju i krune Karla Roberta kraljem god. 1300“. Frano Ivanišević je seznanil čitatelje z ljudmi, krajem in zgodovino Poljice v Dalmaciji, kjer je bila do l. 1807. samostalna knežija, ki so jo Francozi zatrli. Hrvaški častnik Lujo Varga je zložil lepo pesem: „Hrvatskome seljaku iseljeniku“, v kateri vabi Američane, naj se zopet povrnejo v staro domovino k svojemu plugu. A. Koričić je prestavil lepo Korolenkovo črtico: „U

uskršnoj noći“, Ante Cividini je opisal našega Gregorčiča, a Vilim Ivanek je pojasnil narodu: „Najobičnije otrove.“ Dr. V. Č. je zbral pod naslovom: „Knjige i novine“ več prav poučnih malih črtic, a Ante Kranjčević: „Dvije tri o nasljednom pravu ili o testamentu“. Sledi še članek o mleku, nekoliko smešnic in vremenskih beležk. Vsakdo lahko spozna, da je „Danica“ res vredna, da izpodrine razne druge koledarje, in da se udomači v vsaki hrvaški kiši. Društvo sv. Jeronima je pa lahko ponosno, ker je privabilo k „Danici“ prav dobre in ugledne pisatelje.

6. Ljetopis i imenik književnoga društva sv. Jeronima u Zagrebu za god. 1906. 80, str. 192. — Društvo sv. Jeronima je tiskalo dosedaj vsako leto svoj letopis v „Danici“, imenik članov je bil izdan pa dosedaj samo enkrat. V letopisu je poročilo o glavni društveni seji od 7. februarja 1907, ki je bila prav burna. Prepirov, ki so se razmahali že na vseh drugih črtah hrvaškega javnega življenja, ne bi kazalo zanašati v društvo, katero je namenjeno edinole prosveti preprostega naroda, za katero se je dosedaj premalo delalo.

Društveni imenik je zrcalo društva. Sedaj, ko so vsa poverjeništa s svojimi člani tiskana, vidimo, da se društvo sv. Jeronima, ki bo kmalu slavilo svojo štiridesetletnico, ni še toliko razširilo med hrvaškim narodom, kakor bi se bilo, če bi bilo več požrtvovalnega dela pri poverjenikih in več zanimanja za društvo v ljudskih slojih. Društvo šteje sedaj 14.102 dosmrtnih in do blizu 5000 letnih članov (ti plačajo na leto po eno krono), in če pomislimo, da lepo število članov pripada inteligenci, potem se vidi, da je društvo še vedno slabo razširjeno med prostim ljudstvom, ki mu je namenjeno. Potrebno bi bilo, da je v vsaki hrvaški župniji društven poverjenik, kar dosedaj še ni, in ti poverjeniki bi morali biti res delavni in se ne bi smeli plašiti včasih tudi malih materialnih žrtev. Društvo podaja za neznatne obresti od 10 K, ali pa za 1 K na leto res mnogo svojim članom, knjigam se ne more oporekati, da so dobre in vendar narod še ne čuti potrebe, da se zapiše v društvo. Da v tem postane bolje, bi morali poskrbeti dobri poverjeniki in sploh vsi domoljubi in narodni prijatelji. Bog daj, da bi bilo tako!

Janko Bartl.



To in ono.

Gledišče.

V dobi zadnjih petdesetih let je glediška tehnika zelo napredovala; iz prvotne preprostosti se je razvila dandanašnja rafinirana umetnost, ki ima poleg svojih postav in zakonov tudi zahtevo individualnosti zapisano na zastavi svojega uspeha. Odri, kakršni so danes, in pozornice preteklih desetletij — kolika razlika!

Bayreuth ima po intencijah Wagnerja neviden orkester. Asfaleja — sistem, ki deluje z vodnim pritiskom, je vpeljan na mnogih krajih, ker se lahko s pomočjo tega sistema vrše hitre tehnične izpremembe. Vsak večji oder je preskrbljen z obratnico (Drehbühne). Tehnika je vpeljala odre, ki v treh urah preleve gledišče v dvorano. Strindberg je vpeljal posebne sanjske pozornice; za misterijske igre imamo svoje lastne posebne odre. — Dunajsko dvorno gledišče je imelo lani čez 40 izkušenj za scenerijo in tehnične priprave, za razsvetljavo itd. — brez igralskih izkušenj za eno samo igro. To govori dovolj jasno o tehniki in o zahtevah modernega gledišča.

Dandanes ni v glediščih več iluzije; življenje je, kar vidiš na odru; kulise imajo v oknih pravo steklo; narodno gledišče v Pragi je spravilo za uprizoritev drevoreda prava drevesa na oder; sufite so dobile strop, ne glede na to, da s tem galerija sploh ne vidi na oder, zato intimna gledišča nimajo niti lož, niti balkona. Režiserji neke dunajske pozornice so imeli dveurno sejo, da so se posvetovali, kako naj sede osebe pri neki pojedini in kako naj se na odru v dotični igri je. Kot bajka se čuje vse to, a je istina. Razumevanje umetnosti je rastlo in s tem razumevanjem je rastla tudi umetnost.

Patos in deklamacija klasične dobe (Schröder, Iffland) je izginila; demonske strasti in pretiravanja romantične dobe (Ludvig Devrient, Kean) moderno gledišče ne pozna skoro več. Zakaj pièces des mœurs Dumajev in Lindauov s svojimi rezonerji, s svojo romantičnostjo, s salonsko — duhovitimi frazami, z dvoboji, konflikti staršev in otrok, z jokavimi

efekti, z apeli na sočuvstvovanje občinstva so nudili igravcem vse nuanse v značajih, od smeha razposajenosti do žalosti smrti. Vloge so bile pisane zgolj za senzacne igravke; Sardou in Dumas sta ukazovala okusu, in razne Fedore, Toske, dame s kamelijami in Lukrecije Borgije so dominirale na odrih.

Potovanja umetniških družb pa vežejo to dobo z moderno dobo, zakaj pri teh turnejah se je odpravil „virtuotizem“ in parada, v okvir cele igre so stopili vsi igravci in glavne vloge niso smele biti edine, zakaj tudi epizode so igrali dobri igravci. Italijani še dandanes nimajo stalnih gledišč. In iz teh družb, ki so hodile iz kraja v kraj, je izšla današnja igravska tehnika in skrbna, da, minuciozna režija — saj je bil Kainz pri Meiningovcih. Eleonora Duse, Zacconi, Novelli in drugi sploh niso niti danes še nikjer angažovani — samo gostujejo in nas spominjajo s tem časov, ki so minuli.

9. oktobra 1887 je otvoril André Antoine v Parizu Théâtre libre z l'Evasion in Soeur Philomène. Vstop so imeli le povabljeni gostje. S tem se je začela moderna umetnost in dalo se je slovo raznim neliterarnim „maham“. Nastala so intimna gledišča z vsemi rafiniranimi tehničnimi sredstvi današnjih odrov. Žal, da intimna gledišča niso ostala vzgojevališča umetnosti in literature, ampak so postala dom raznih pikanterij.

Iz Berolina se je razširila kmalu nato po celi Evropi — započela se je v Parizu z Zolajevo Thérèse Raquin — struja naturalizma, ki je izraz modernih nazorov.

Socialno gibanje, četrti stan, delavstvo, žurnalistika, politika, gospodarski preokret, studij naravoslovja, žensko gibanje, razne organizacije, snovanje društev, nietzschejanska filozofija „nadčloveka“, življenje in vživanje brez mej, omotica naslad, skratka vse dobro in vse slabo zadnjega desetletja: vse to je rodilo današnji čas, mu je bilo pogoj in ozadje. Secesija in fin de siècle, bohéma in dekadence, vsi ti pojavi modernizma so rodili v literaturi naturalizem, simbolizem, impresionizem in novo romantiko. Kakor povsod, tako je tudi tukaj kmalu izrastel, žal, mnog izrodek najrazličnejših perversnosti. Moderni bogovi svetovne literature so zavla-